

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԴԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՔԱՆՈՒՄԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պարսկաստանի համար տարեկան 10 ֆր. և կամ 4 րրլ. թղթագրմ.
Կերտական և այլ տեղերի համար տարեկան 20 ֆրանկ
Տնօրենություն ինք կը վճարէ լրագրող գրկելու փոստի ծախքը:
Բաժնեգրիները կանխիկ կը վճարուին: Վեցամսեայ կամ եռամս-
սեայ բաժնորդությունները ալ կընդունուին, առանց ունէ յաւելման
բաժնեգրին վրայ: Հատով կը ծախուի ամեն տեղ 20 սանթիմ.
Նամակ և ծրար պէտք է գրկել հետեւեալ հասցեով. M. POR-
TUKALIAN, rédacteur du journal Arménia, MARSEILLE (France)

Ե ՏԱՐԻ ԹԻՒ 97

1890 ՅՈՒԼԻՍ 30

ՅՈՒԼԻՍ 18 (Ն. Տ.)

ՅՈՐԴԱՆԻՍՏԱՆԻ

Կը հրատարակուի Վ. և Ն. Թ. օրեր

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրությունը, եթէ հարկ համարի, համառոտեցով և կամ
մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւններն:
Պարտաւոր չէ վերագրածուին չհրատարակուած ձեռագիրներն:
Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:
Ծանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանդիմ կարծէ: 1 գլխագիրը 2
սանդիմ:

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la
Rédaction (Rue Vacon, 30)

ԲՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Կարգապահութիւն և գաղտնապահու-
թիւն. — Երբ քանակները հայտարարուին մ. զ. և
բոլորական վայրագութիւններ. — Թիւրքիայի
Հայերի Եւրոպայի դրկած պատգամաւոր-
ութիւնը. — Մեծ յուզում և պայանութիւն-
ներ Կ. Պոլսի մէջ. — Աղանակի գիւղացի-
ների աղերսագիրները. — Նոսրատու-
թիւններ «Հայոց Հայրենասիրական Մի-
ութեան» — Նոսրատուութիւններ Արմե-
նիայի. — Արմենիայի Պարսկաստանի հա-
մար. — Նոր հրատարակութիւններ. —
Մարտիի Հայերի Հոգեւոր Հովուութեան
խնդիրը. — Հայերի վնասութիւն. — Հայերի
ի Ռումանիայ. — Հայերի ի Չինաստան.
— Արտասահմանի լուրեր. — Խմբագրա-
կան ազդ.

ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՒ ԳԱՅՆԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Ընկերական կարգապահութիւնների
հոգին կարգապահութիւնն է. երբ
կարգերը չփոխուին, խառնակութիւն-
նք կը տիրէ ընկերական մարմինն մէջ
որ կը տկարանայ և կը մեռնի: Մարդ-
կային մարմին կարգապահութիւնն ալ
զոնապաշտ ոյժերի միութիւն, մի բն-
կերութիւն կը ներկայացունէ որոց իւ-
րաքանչիւրը իրեն պաշտօն կատարե-
լով իրար օգնած կը լինին և ամբող-
ջութիւնն զօրութիւնն ալ առողջ կը լինի:
Ստամբուլը աղիւսի պաշտօնը չուզեր
կատարել և չկրնար, ո՛չ ալ ոտքերը
կուգին ձեռքին ընկնիք գործերը կա-
տարել:

Մի ընկերութեան մէջ ուր կար-
գապահութիւնը (discipline) կը տիրէ,
ամեն ընկեր իր դիրքն ու տեղն ունե-
նալով, իր կատարելիք պաշտօնը կա-
նենայ: Հարուստն ալ աղքատն ալ,
գրագէտն ալ աղէտն ալ, ամենքն ալ
այս կամ այն միջոցով իրենց ունեցած
ուժի, իրենց դիրքի և կարգի համե-
մատ կարող են մի բան անել յօգուտ
ընդհանրական գործին, և այդ ու-
ժերի միութեամբ, կարգաւորեալ
համընթացութեամբ ընկերութիւնն
հետզհետէ յառաջ կերթայ և կը զօ-
րանայ: Իսկ երբ իւրաքանչիւր ընկեր
իր կարգն ու տեղը չուզէ բռնել, երբ
հրահանգ ոտանալու գիրքին մէջ ե-
րբ չհրամաններ ուզէ միայն արձա-
կել, կարգապահութեան կարողը կը
խռովուի և ընկերական մարմինն
ալ կը քայքայուի կը վերջանայ:

Չինուորական կարգապահութիւն-
ներն ուրաք այսօր աշխարհի տիրող-
ներն են, հոգին կարգապահութիւնն
է և այս այնչափ ահարկեղծ հա-
մարում է իրենց համար որ մի գին-

ւորակութիւն անկարգապահութիւնը չառ-
խառնութեամբ կը պատժէ օրէնքը:

Դժբաղդապէս այդ կարգապա-
հութեան հոգին դեռ չառ զօրացած
չէ մեր մէջ և առոր համար է որ մի
լիճներով համարուող հայ ազգին մէջ
հազիւ թէ մի քանի հարիւր անդամ-
ներով ընկերութիւններ կրնան գոյա-
նայ: Ամեն Հայ կուզէ անպատճառ
գլուխ լինել մի ընկերութեան, եթէ
ոչ իրեն կարգն ու տեղը չկրնար գտ-
նել ազգային մի ընկերութեան մէջ:
Հայր չհաճիր օգնող, քաջալերող լինել
իրմէ յառաջ և առանց իրեն կողմուած
մի ընկերութեան, այլ հրամայող միայն
կուզէ լինել և ահա առոր համար է
որ այս ու այն տեղ միշտ նորանոր
մանր մանր ընկերութիւններ կը կազ-
մուին հետզհետէ միեւնոյն նպատա-
կով, փոխանակ արդէն կողմուածին
ոյժ տալու և զօրացունելով զայն
հաստատելու:

Այս մասին մի միտք արական երե-
ւայթ եղած է մեր մէջ «Հայոց Հայ-
րենասիրական Միութիւն» որ եթէ
ոչ առ այժմ հարկ եղածին չտի,
գտնէ մէկ մաս համակարծիք Հայերի
ոյժերն յաղողած է ամբողջ իր մէջ:

Մեր ընկերական պահանջութիւն-
ներէ մէկն ալ անդադունապահութիւնն
է: Բաներ կան որ պէտք է բարձրա-
ձայն խօսիլ, բայց չանել, գէթ նոյն
միջոցին. բաներ ալ կան որ պէտք չէ
ասել կամ գրել, այլ անել:

Հայը չուզեր մտածել թէ նոյն իսկ
ամենքն զօրաւոր կողմակիցութեամբ
տեղութիւններն ալ, թէեւ վախ չու-
նին, բայց գաղտնիք ունին: Իսկ Հայը
կուզէ որ ամեն բան գրուի, խօսուի,
և եթէ ուրիշներին իմաց չտրուի, գէթ
իրեն պէտք է իմաց տրուի որ գոհ
և ուրախ լինի. նա չկրնար ըմբռնել
թէ այդ ընթացքով ուրիշ ամեն ոք
ալ իրեն պէս լինողնք առանձնաշը-
նորհեալ համարելու պահանջը կրնայ
ունենալ և այն ատեն ոչինչ գաղտնիք
կը մնայ: Բայց օգուտն ի՞նչ է. — մի
անտեղի հետաքրքրութեան գոհա-
ցում, լուր ստանալ քիչ զգալու հա-
մար. . . . Կարգի և կանոնի անվարժ
այդպիսի հաճոյատէրներին դժուար
կը լինի ըմբռնել տալ որ ընդհանրա-
կան մեծ գործերին մէջ ամեն բան իր
տեղն ունի, ամեն մարդ իր տեղը:

Կը պատահի երբեմն որ մարդիկ,
առանց չարակամութեան, լսի իրենց

մտքիւն ընկերին ուրախութիւն և քա-
ջալեր տուած լինելու անմեղ մտա-
ծութեամբ, այնպիսի լուրեր կը փռ-
վան իրարի ականջն ի վար որ մտեր-
մէ մտերմին չղթայաբար փոխանցն-
լով ոչինչ գաղտնիք կը մնայ և այդ
կերպով ակամայ մեծ փնտս պատճա-
ռած կը լինին հանրային գործերին:
Այսպիսի անմեղ մտածութեամբ և ա-
կամայ մտնիչներ քիչ կը պատահին
արդեօք հայ ազգին մէջ ալ:

Կարգապահութիւն և գաղտնա-
պահութիւն, երկու անհրաժեշտ պէտ-
քեր են մանաւանդ այն ընկերական
կազմութիւնների համար որոնք թըշ-
նամիների դէմ կուռեւելու գիրքին մէջ
կը գտնուին:

Խոհեմութիւնը, առանց քաջու-
թեան, ինքնին մի դէքս է. բայց ա-
ւելնալով քաջութեան առջեւ, 10
անգամ աւելի կը բարձրացունէ նորա
արժէքը: Անխոհեմ մարդուն սիրտը
միշտ լեզուին վրայ է. իսկ խոհեմ
մարդը կրնայ և կը պարտի լեզուն
սրտին մէջ ունենալ ի հարկին:

Մ. Փ.

ՇԱՐՈՒՄՆԵՐՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
ԵՒ ԹՐԿԱՆԱՆ ՎԱՅՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կ. Պոլսի, 11/23 յուլիս 1890

Կարին, Վան և Մուշ. ահա երեք
քաղաքներ որ գլխաւորապէս գրա-
ւած են այժմ թիւրք կառավարու-
թեան ուղարկութիւնը և կը յուզին
կը գրգռեն հայ ժողովրդի սիրտն ու
միտքը: Երբ մէկ կողմէն Վանի մէջ
Աւուրի, կամ թիւրք աւելի ուղիղ լինի
ասել Գարեգին Բաղէշեանին խումբը
կը ձեռքաւորուին իր յեղափոխական
տարերք և շատ անձեր կը բանտար-
կուին, շատեր ալ կատկուին հեռա-
նալ փախչիլ Վանէն դէպի սահմանա-
գլուխ, միւս կողմէ Կարին աւելի նը-
շանաւոր իրողութեան մ'ենթակայ կը
լինի և ահա երկու օրէ ի վեր ուրիշ
չուի մ'ալ կը հասնի այստեղ մեր ա-
կանջին: «Մուշի մէջ խռովութիւն
ծագած, սպանութիւններ, ձերբա-
կալութիւններ եղած են»: Եթէ ի-
րաւ է Մուշի այս դէպքը, թիւրք
կառավարութիւնն մի նոր ցնցում ալ
պիտի կրէ և գործնականապէս պիտի
տեսնէ թէ հայ ժողովրդի շարժում-
ներն մէկ տեղէն ուրիշ տեղ կը փոխա-
դրուին:

Եւ ի հարկէ շարժումներ, խոռ-

վութիւններ անպակաս պիտի լինին
Հայաստանի մէջ քանի որ ճնշումն ա-
ւելի սաստկանայ, քանի որ հայ գիւ-
ղացին բռնադատուած լինի իւր չա-
րաչար աշխատութեան արդիւնքը
բաժնել աւագակ Գիւրգերու և աւա-
ղակապետ թիւրք կառավարիչնե-
րու հետ: այս գրութեան մէջ Հա-
յաստանցին վերջապէս յուսահատ-
ուած և զայրացած, աւելի պիտի ընտ-
րէ երակաբայ թափել իւր արիւն և
մէկ անգամէն մեռնիլ կամ ազատուիլ
քան թէ կաթիլ կաթիլ թափել միշտ
իւր արիւն և շարաչար տանջանքներով
մեռնիլ:

Կարնէն եկած նամակներ և տե-
ղեկագիրներ հետզհետէ նոր մանրա-
մասնութիւններ կը բերեն յունիս 8/20ի
կատարածին վերաբերեալ: Այդ գրու-
թեանց նախելով, 15 մարդ սպանուած
են, 70 ծանրապէս վիրաւորուած ու-
րոցմէ օրական մէկ երկուքն կը մեռ-
նին զի իրենց ստացած վնասներ սուինի
հարուածներ են: Կան նաեւ 3-400
հատ թեթեւ կերպով վիրաւորուած
ներ սուրի և փայտի հարուածներէ:
Իրր 70 անձինք ալ անհետացած են,
չկան մէջտեղ. գուցէ ձերբակալուե-
լով գաղտնի մի տեղ տարուած և ըս-
պանեալ լինին: Կարին գտնուող
եւրոպական 4 հիւպատոսներն ալ (ուռ-
ոսկան, անգլիական, իտալական և
ֆրանսական) համիմաստ տեղեկագիր
ղրկած են այստեղ իրենց գետնանե-
րուն: Կը հաստատեն թէ թիւրք զօր-
քերն յորձակած են հայ ժողովրդեան
վրայ և իրենց սուիններով Հայերն
սպաննած են: Կատարածին հետեւեալ
օրը կուսակալը այցելութեան գնացած
է հիւպատոսներուն և աշխատած է
անոնց ստորագրել տալ տեղեկագիր
մի որով թիւրք զօրքերն անմեղ և
խողաղութիւնն վերահաստատելու
աշխատող կը ներկայացունէր: Հիւ-
պատոսներն չեն ընդունած իր առա-
ջարկ: Այնուհետեւ Սամիհ փաշան
մարդեր զրկած է սուինով վիրաւոր-
ուածներուն քով և փորձած է զանոնք
համոզել որ այդ մարդով գրութիւն
մը ստորագրել տայ, բայց դարձեալ
չէ յաջողած:

Գեր. Իւթիս ճեան վարդապետի
մեռած լինելու մասին պաշտօնաւ զը-
րոյցները չհաստատուեցան: Մանրա-
պէս հիւանդացած էր, բայց ոչ մե-
ռած: Պատրիարքարանէն հեռագիր

գնաց իրեն որ Կ. Պօլիս գալ : Գար- բերդի առաջնորդ Գեր. Շիշմանեան Ղեւոնդ եպիսկոպոսին ալ հեռագիր գնաց Պատրիարքարանէն որ Կարին եր- թայ և առժամանակեայ կերպով վարէ առաջնորդական գործերն :

Կառավարութիւնը մի քանի տե- ղերէ հետզհետէ զօրք կը զրկէ Կարին :

Կարինի շրջակայներն բոլորովին ա- նապատու մի վիճակ կը տիրէ : Եկող ճանապարհորդներն հազիւ մահէ ա- զատած են : Վանքի երկաթաուղի մը վրան զէնք ունենալուն համար ըս- պանուեր է թիւրք զօրքերէն Կարի- նի քովերն : Իւր անունն յետոյ կը հա- ղորդեմ ձեզ : Կարինի վիճակին մի քանի գիւղերու հայ բնակիչներն ալ չկրնալով դիմանալ այն զրկանաց և տառապանաց որ իրենց ամենօրեայ պատիժն են , դէպի Ռուսաստան գաղթած են :

Բաղէշէն հեռագիր եկած է այս- տեղ թէ պահեստի ոստիկաններն զօ- րաց մէջ առնուած են : Թերեւ Մուշի դէպքը առիթ տուած լինի այս պատ- րաստութեան :

Վանի վերջին բանտարկելոց արը- ուած չարչարանքները անկարգերի են : Ըսողի մազերը կը ցցուին գլխին վրայ : չղթանքով կապկապուած մէկ երկու երկաթաուղիներ՝ ամենօրեայ ծեծէն զատ այնպիսի սոսկալի չար- չարանաց կենթարկուին որ գուցէ հա- ւատաքնութեան ժամանակներն մի- այն գործադրուած լինին : Այդ խեղ- ճերն կռնակի վրայ կը պառկեցունեն ջուրի մէջ և ապա վրանին կը լեցու- նեն ահագին ծանրութեամբ քարեր այնպէս որ չկարողանան ունէ չար- ժու մանել : Մանր բեւեռներ գաժ- ուած տախտակի մը վրայ բռնի քա- լեցունել կուտան : Խեղճերն իրենց չղթայապիլի վիճակի մէջ ոչինչ կարող են անել , աղի արտառք և հայհոյանք թափելէ զատ : Գարեգին Բաղէշեանի երկու ընկերներն աւելի ենթարկուած են այս խեղճական տանջանաց :

Վանի Ապագա կոչուած դաշտա- վայրը ուր բռնուեցաւ Գարեգին Բա- ղէշեանի խումբը , այժմ երկու քիւրդ- ցեղերու կռուատեղն է դարձած : պարսկական սահմանի Ձէլալի Բիւր- դերը կանցնին Ապագա և կը յարձու- կին Հայտէրանի Բիւրդերին վրայ , աւարառութիւններ ու մարդասպա- նութիւններ կը գործեն : Կըսուի թէ այն տուն և գեղ աւելի ենթակայ եղած է յարձակման ուր կը գտնուին Գարեգինն ու իր ընկերներ բռնող Բիւրդերը : Կըսուի թէ Հայտէրանի Բիւրդերէն 8-10 մարդ սպանուած կան որոց մէջ կը կարծուի լինել և հռչակաւոր Համգո աւազակագետը : Վանի կուսակալը փութացած է 100ի չափ զօրք և ոստիկան զրկել Ապագա- րայց զօրքերէ մի քանին ալ սպան- նուած են և խաղաղութիւնը դեռ չէ վերահաստատուած : Քրդական այս շահատակութիւններ և Կարինի դէպքին պատճառով Վանի ժողովուրդ- զը անապատու վիճակի մէջ կը գտն- նուի այժմ : մինչև անգամ թուրքաց մէջ խօսքեր կը պտտին քրդատնէից

ընդհանուր կոտորած անելու : Վանի գլխաւոր հրապարակներն զօրատեղի- ներ հաստատուած են արդէն :

Մեր Պատրիարքէն պալատին տըր- ուած վերջին ծանուցագիրը զրկուած է նոր յանձնաժողովի մը որ քննէ զայն և տեղեկագրէ Սուլթանին : Սխալ է եւրոպական լրագիրներին տրուած այն հեռագիր թէ Աշրֆեան հրաժա- րած է արդէն , տեսնենք թէ պիտի հրաժարի՞ երբ իր ծանուցագրին նշա- նակութիւն չարուի և իր ներկայա- ցուցած խնդիրներն օրինաւոր լուծում չգտնեն :

ԱՐԱՒՍ

ԹԻՒՐԿԻԱԻ ՀԱՅՏԵՐԻՆ ԷՋՄԻՍՄԻՆ ԴՐԱՍՏ ՊԱՏԻՍՄԱՆՈՐԻԹԻՒՆԸ

Պետերբուրգէն յուլիս 24ին հի- ռագրած են Փարիզի Le Soleil լրա- գրին հետեւեալը որ նոյնութեամբ տպուած կը տեսնենք Le Temps-ի և այլ լրագիրներին մէջ ալ :

« Թիւրքիաի Հայերի կողմէն մի պատգամաւորութիւն էջմիածին եկած և մի աղբրագիր տուած է Կաթողի- կոսին : Այդ աղբրագիրով կաղտչեն Կաթողիկոսին որ միջնորդէ ռուս կա- ռավարութեան որպէս զի Ռուսիա պաշտպանէ Թիւրքիաի Հայերն Բիւր- դերի անգլխութիւններին և օսմանեան իշխանութիւններին թուրքեանը դէպի Կաթողիկոսը խոտորացաւ պատգամա- լորութեան որ իրենց աղբրագիրը զրկէ Պետերբուրգ կայսերական կա- ռավարութեան և խորհուրդ տուաւ պատգամաւորներին որ կատարեալ փտահութիւն ունենան Ալեքսանդր կայսրի մեծահոգութեանը վրայ : »

ՄԵԾ ՅՈՒՆՅՈՒՄ ԵՒ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Կ. ՊՈԼՍԻ ՄԷՋ

Կ. Պօլսէն եկած յուլիս 29 րոպով հե- տեւեալ հեռագիրը կը տեսնենք այսօր Մարտիլի բոյոս լրագիրներին մէջ :

Հայոց Գումգափուի Պատրիարքա- րանի Մայր եկեղեցուն մէջ երէկ ա- ռաւօտ պատարագէն առաջ արտա- սովոր մի բաղմութիւն խոնուած էր : Երկուստապէս մէկը մի նստարանի վրայ ելնելով , սկսաւ մի ամբաստանադիր կարգալ Պատրիարքին դէմ , իր արած յայտարարութիւններին վրայ իրա- ըանցում մ'սկսաւ և այդ միջոցին Պատ- րիարքը ուզեց փախչիլ պահարանի կողմի դռնէն : բայց ժողովուրդը թող չտուաւ : մինչև անգամ մէկը կրակ արաւ Պատրիարքին վրայ , բայց չը գպաւ անոր : Վերջապէս Պատրիարքը գնաց ապաստանիլ եկեղեցուն մօտա- կայ մի տեղ , բայց բաղմութիւնը ե- տեւէն գնաց , յարձակեցաւ վրան և մօրուրը քաշքշխով փրցուցին :

Թիւրք ոստիկաններ և զօրքեր վը- րայ հասան , ուղեցին ձերբակալել այս խռովայող չարժման պարագլու- խը : այլ սա յայտարարեց թէ ինք ռուսահպատակ է և հետեւեալէն չեն կարող զինք ձերբակալել : բայց որով- հետեւ կերեւէր թէ ոստիկանները չէին ուզեր նշանակութիւն տալ իր այդ խօսքի , խռովայողը ունկնդրէր քաշածին պէս մէկ հարուածով սպան- նեց այն զինուորականին որ կուղէր

զինք ձերբակալել : Զօրքերն իսկոյն հրացանի սուիներով սպաննեցին ե- ըրտասարգը և կրակ արին ժողովուրդին վրայ : ժողովուրդն ալ ունկնդրէր հար- ուածներով պատասխանեց զօրքերին :

Երկու կողմէն ալ մեռածներ շատ կան : Գումգափուի թաղը պաշարման վիճակի մէջ գրուեցաւ : Խաղաղու- թիւնը վերահաստատուած է : բայց ոստիկանութեան նախարար պաշտօ- նանկ եղաւ :

ԱՂԱՃԱՆՔ ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐԻ ԱՂԵՐՍՍԱԳԻՐՆԵՐԸ

Արմենիաի նախորդ թուին մէջ հրա- տարակեցինք Տիգրանակերտի զրկուած և « խորոց արտի խօսք քնդ Պոյաճեանի » վերնագրով մի յօդուած որի մէջ յիշուած 2 աղբրագիրներն պատճէններն կը դը- նենք ահա այսօր : Մենք առանց ունէ փոփոխութեան կամ սրբագրութեան բառ առ բառ դրած ենք այդ աղբրագիրներ , ցոյց տալու համար թէ հայ գիւղացիներ ինչ աստիճան պաղատական , շողքոր- թական և սրտաճգիլի ոճով գիմուններ արած են մեր հայ էջմիածին հաճի- աղայ- ներին , անգլխական փոխ-հիւպատոս Պր. Պոյաճեանի ներկայութեամբ : այլ սա- կայն այդ բոլոր պաղատանքներ դարձ- եալ մի օգուտ չունենալէ զատ , անդի- ազան կապույտ տեսրակին մէջ Բիւրախ- թանի (իմացիլ Հայաստանի) վիճակին բարեկարգուիլը յուսալից է ներկայաց- ուած :

Աղահանք (որ և Աղբան) հայաբնակ գիւղը Տիգրանակերտի Լճէ գաւառակի արեւմտեան կողմը կիցնայ 2 ժամ հեռա- լորութեամբ , բաւական մեծ , բարեբեր և ջրաշատ մի գիւղ է :

Մեծ Մ. Յովհաննէս էջմիածին Մինաս- եան ,

Ատենապետ Ազգային Երեսփոխանա- կան ժողովոյն , Տիգրանակերտ Վսեմաշուք Տէր :

Յուսամբ ներողամիտ պիտի լինիք դժբաղդ եղբարցդ տկար և թոթով լե- զուներուն և կըհաւատանք որ ազգասի- րութիւններդ մի մշտալաւ ճրագ է թըշ- ուառ Հայոցս՝ Բիւրախթանի խեղճ ըստ հոգւոյ եղբարցդ և ըստ մարմնոյ ծառա- յիցդ համար... :

Արդ՝ կաղերսենք որ հաճիք մարդասի- րական ոգւով լսել առ Ձեզ բարձրացու- ցած մեր աղիողորմ աղաղակին :

Տէր գլխաւորա , բոլոր գիւղացիքս քանի տարիներէ ի վեր է որ հոգւով և մարմնով կը առաւապինք Լճէի Սատու- լայ պէյի բոլոր որդիներէն , մանաւաղ Մահմադ պէյին : Եղաւ 4 տարի որ գիւ- ղիս արքունական տասանորդը (աշարը) յիշեալ պէյի որդիներն կառնուն ոչ թէ ըստ կառավարութեան կանոնի , այլ բըռ- նութեամբ : եթէ գիւղս 1000 դահեկանի արժէք ունենայ , 3000 դահեկան կառ- նուն մեզմէ բռնութեամբ և գաւաղանաւ , միւս կողմանէ իրենք կառավարութեան քիչ բան մը կուտան : Այսպիսով չափ մը (եօջիք , հաւատար է 12 օխայի) ցորեան 60 դահեկան , չափ մը կորեկ 40 դահե- կան , չափ մը դարի 40 դահեկան և օխա մը բամբակ 20 դահեկան կը ծախեն մեզ , մինչդեռ բուն արժէքը ցորեանի 1 չափը , 4-6 , կորեկին՝ 3-4 , դարիին՝ 2-3 դա- հեկան է և բամբակի օխան 5-6 դահե- կան : Եւ արդ ամբողջ գիւղացիքս աւուր պարէնի կարօտ ենք , սոցալէս սուղ դը- նով ծախելուն համար : և այս տարի յիշեալներու երկիւղէն և ոչ մէկերնիս մի սերմ ցանած չենք : Առտի կաղաչենք Ձերին գլխաւորութեանէն , ի սէր Փրկչին մերոյ Յիսուսի և ի սէր անտէր ազգիս մերոյ Հայոց , օգնեցէ՛ք մեզ և աղաղակե՛ք զմեզ այդ անկրկնի բռնութիւններէն... :

Արդարեւ պիտի ըսէք թէ այսչափ տարի ինչո՞ւ կը լռէիք այդ կրածնուդ դէմ : Ո՛հ , Վսեմաշուք Տէր , չը լռէինք ի՞նչը- նէինք : զի մէկ կողմանէ կը վախնայինք յիշեալ անգամ պէյերէն և միւս կողմանէ կըսէինք կարելի է գալ տարի չընեն : Եւ արդ ճշմարտիւ գիտցանք որ եթէ Ձերին Վսեմութիւնը օգնութեան չը հասնի մեզ , յուսահատ պիտի կորնչինք և մեր նորաչէն Ս. եկեղեցին իսպառ հիմ- նայառակ պիտի լինի :

Համայն գերդաստանիւք նախ կը պա- ղատիք Աստուծոյ որ պարգեւէ Ձեզ եր- կար կեանս որպէս զի պաշտպանէք հայ ծառաներդ :

Կաղաչենք , ներեցէ՛ք մեր երկարա- բանութեան զի յոյժ շատ են մեր ցաւեր և չենք գիտեր ո՞րը ըսենք և ո՞րը թո- ղունք... :

Հոս թուել կուղեմք մէկ քանի գլխա- լոր հարստահարութիւնք :

Ա. Գիւղացւոցս գերաններ կան որոց վրայ է մեր մեծ փտահութիւն առեւտրոյ մէջ , սոյն անօրէն պէյերն բռնութեամբ կարելին վերջ , մեր ջորիներուն բարձած կը տանին և ջորիքը մերկացնելով ետ կը զրկեն :

Բ. Լճէի Ալի պէյը իր եղբայրը զրկելով թանկագին ձիոյ թամբ մ'առաւ մեզմէ , բռնաբար : նաեւ գիւղացիներէս 10 չափ ցորեան տարաւ չուկայէն վերցունելով , նորա արժողութիւնն 200 դահեկան էր :

Գ. Մահմադ պէյն ալ 100 հատ ընկուղ տախտակ տարաւ իւրաքանչիւրի դինը 20 դահեկան : Եւ ուրիշ աղբառ գիւղա- ցւոյ մը 5 լար իւրն չարութեամբ աղ- բիւրի մէջ ձգեց որ չտանի չծախէ... և պէյը իրեն տարաւ սոյն իւրն... :

Ո՛հ , ո՞ր լեզու և ո՞ր գրիչ կրնայ բա- ցատրել մեր այդ կրած սարսափելի բռն- նութիւններ և կեղեքումներ... : Արդ յուսալով և աղաչելով Ձեզի պէս Ազգա- ջան Աղայի մը , կը հաւատանք որ պիտի օգնէք մեզ :

Մնա՛ք Ձերդ ծառայը և խնդրո՛ք ի Ձէնջ օգնութիւն :

Ստորագրութիւն Է. կնիք Բայր գիւղացւոց Աղաւանքի 1890 փետր. 13 (25) Ի գիւղն Աղահանք

Վսեմ. Յովհաննէս էջմ. Մինասեան՝ Նոյն տարիէն սկսեալ որ Լճէի վրայէն վերցունելով՝ Կինճ փոխադրուել է կառա- վարութիւնը , Լճէի և չըմակաքը գըտ- նուած բոլոր հայ գիւղացիք անթիւ հա- րստահարութեանց և մեծ չուսառութեանց մատնուած են : ամենայնպէս տատիճան աղբառ և ճարահատ... : Լճէի պէյերու սոսկալի ոճրագործութիւնքն ու հարս- տահարութիւնքը կը պարտաւորեն զմեզ յաւանայ կարել ուղերինս մեր ծնեղա- վայր երկրէն և դաղթականութեան պատ- ճառաւ կը դիմենք Ձեր Բարձրապատու- ութեան ոտքը որ մեզ մի ուրիշ ապահով տեղ շինականութիւն հաստատուելու գըտ- նենք , որ հոն գաղթելով կարենամք ա- ղատիլ յիշեալ արկնաբարտ պէյերու ճի- րաններէն : ալ արկննիս չորցած է և կար չունինք դիմանալ նոցա դէմ... :

Ոչ երբեք , այդպիսի հարստահարու- թիւնք եղած չէին երբ Կինճ Լճէի կառա- վարութեան տակ էր : հոս մի քանի հա- րստահարութիւնք նկարագրեմ... : որով քաջայոյս եմ թէ չնօրհիւն Աստուծոյ և չնօրհիւ Ձերին Վսեմութեան և գլխաւոր- տութեան , պիտի խնայեք անտէր եղբարցդ վերայ և պիտի աղաչե՛ք զմեզ վերայիշեալ դաղանարարոյ պէյերու ձեռքէն... :

Ա. Լճէի Մօհրաթ թուրք աղան վա- ճառականութեան համար մեր Աղահանք գիւղն զաւրով , իւր գիւղացւոց մի աւա- նակի կորսուելուն (սուտեղ) պատրուա- կաւ , բռնութեամբ մեզմէ 500 դահեկան տուաւ : դարձեալ մեր գիւղացիներէն 10 ջորի բռնի առնելով , 13 օր վառելու փայտ բերել տուաւ... :

Տիգրանակերպացի Սարգսի եղբայրներն արդէն ծանօթ են Արմենիային իր երկրորդներին իրենց հայրենասիրական եռանդով և շատ անգամ Ար-

Երեք պետություն տակ գտնուող
Հայերին մէջ Պարսկաստանի Հայերը
ամենէն աւելի դժբաղդ եղած են ժա-
մուրի մասին: Այսօր ամբողջ Պարս-

այստեղ ճոյզ տալով Քրտաստեան փոս-
տին, կստանանք անկէ գումարը և
ստացած լինելնուս համար նորագը-
րութիւն կուտանք փոստին: Որչափ
մեղ յայտնի է, Մարտէլի մէջ վճար-
ուելու համար այդպիսի մանտա-փոս-
տեր կը տրուին Պարսկաստանի հե-
տեւեալ քաղաքների փոստատուներե-
րէն միայն. Իսփէթ, Թէհրան, Նի-
ջուդա, Բաշտ, Շիրազ, Պուշիք, Քէ-
շան և թէրեւս Տիլման: Իսփէթի
բաժնորդներն կարող են նաեւ յանձ-
նել իրենց բաժնորդազին Իսփէթի
մեր գործակալին:

« Կրօնական ժողովը բացատրու-
թիւն պահանջած էր Մարտիրոս Աղ-
գային Հոգաբարձութենէն՝ Տ. Սահակ
քահանայի հրաժարման պատճառնե-
րուն վրայ : Հոգաբարձութիւնն եւս
պատասխանած էր թէ տեղւոյն աղ-
գայինք աւելի ուսեալ և ֆրոնտերէն
լեզուի ու դրականութեան հմուտ ե-
կեղեցական մը ունենալ կը փափաքին
հոգեւորականութեան շարքին : »

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

«Ժողովը երեկի նստին մէջ որոշեց ընտրելուց ցանկ զրկել ի Մարտիկա նոր հոգեւոր հովուի մը ընտրութիւն կատարելու համար։ Աւստիկ այդ ցանկը»

«Արժ. Եղիշէ վարդապետ Գալփայեան, Արժ. Գաբրիէլ վարդապետ ձէ. վահրճեան, Արժ. Սահակ Աւագ քահանայ Տ. Սարգիսեան, Արժ. Գրիգոր քահանայ երէցեան (Ղալաթիոյ) և Արժ. Գրիգոր քահանայ Փարուճեան (Պարսիզակցի)»

ՀԱՅԵՐ ԾԱԽՍՐՈ-ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ

ՍՈՒԶԱԿԱՆ մեր թղթակից կը գրէ մեզ հետեւեալները.

«Սուշաւայի Հայոց վարժարանի աշակերտաց և աշակերտուհեաց Ա. Բ. Գ. և Դ. դասերու քննութիւնը կատարուեցաւ յուլիս 11ին (Ն. Տ.), առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ կէսօր։ Ներկայ էին քաղաքի Գաւառապետը, Արդային Հոգարարձութեան նախագահը, վարժարանին վերահսկող Վր. Երան, Արժ. Տ. Ղեւոնդ Հայրը և ուրիշ անձնակազմութիւններ թէ մեր ազգէ և թէ օտարազգիներէ։ Քննութեան առարկաներն էին հայերէն, կրօն, Հայոց պատմութիւն և աշխարհագրութիւն, թուաբանութիւն, նաեւ գերմաներէն և ռուսներէն լեզուներն։ Քննութեան վերջ 3 աշակերտներ ճառեր կարդացին, շնորհակալութիւններ յայտնելով Պատ. Հոգարարձութեան. առնց մէկը հայերէն լեզուով, միւսը գերմաներէն և երրորդը ռուսներէն էր։ Զորքորդ ճառ մ'ալ կարդաց աշակերտ մը գերմաներէն լեզուով և գաւառապետին ուղղութեամբ, որուն շնորհակալութիւն յայտնեց որ հաճեցաւ ներկայ գտնուիլ և քաջալերել աշակերտներն։ Յետոյ կայսեր համար մաղթանքի երգը երգեցին հայերէն, ռուսներէն և գերմաներէն լեզուներով։ Ի վերջոյ Պատ. Արդ վերահսկողը խրատական ճառ մը խօսեցաւ աշակերտաց և Հոգարարձութեան կողմէն պարգեւաբաշխութիւն կատարուեցաւ։ Ներկայ գտնուողներն զօհութեամբ մեկնեցան հանդէսէն, շնորհակալութիւն յայտնելով վարժարանին կարգավար Ար. Գաբրիէլ վարժապետին և միւս ուսուցիչներուն։

«Սուշաւայի Հայոց Ազգային նոր Հոգարարձութիւնն ընտրուած է այս տարի ապրիլ 20ին։ Այդ ընտրութեան միջոյն մեծ իրարանցում եղաւ հայ ժողովրդին մէջ այնպէս որ Սուշաւայի մէջ երբեք այդպիսի յաջողութեան տեղի ունեցած չէր ազգային Հոգարարձական ընտրութիւններու պատճառով։ Ժողովուրդը երբեք կուսակցութեան բաժնուած կը մնային այնպէս որ ընտրութեան դրժը ապրիլ 20ի դիմելը ժամ 3ին հաղիւ վերջացաւ և ընտրուեցաւ նոր Հոգարարձութիւնը հետեւեալ Պատուարժան անձերէն.

Նախագահ. — Վարդերես Գաբրիէլ Ապետ Բրունգուլեան.

Փոխանորդ Նախագահի և վերահսկող վարժարանին. — Վարդերես Կարպետ Ապետ Բրունգուլեան.

Անդամներ. — Միքայէլ Ապետ Բրունգուլեան, Գրիգոր Աստուածատուր Կրնայեան և Գրիգոր Մահատեան։

«Ընտրութիւններէն յետոյ միտաւնեցան գարձեալ բոլոր կուսակցութիւնները, ինչպէս որ այդ վայել է քաղաքական կեանք վարող ժողովրդոց և խոստացան ուրախութեամբ աջակցել ազգային ընդհանրական գործին։

— «Ուրախութեամբ կիմացանեմ որ տեղիս Հայոց Բարեգործական Անկրկերութիւնը իր տեղաւորներէ միաձայն քուէօքը իրեն Պատուոյ անդամ ընտրեց Անդուապայլ Պատուելի Արդ Ձուեղն որ կայաց կրնակի, ինչպէս նաեւ Անդուապայլ Ապետ Վարդերես Կարպետ Բրունգուլեանը։»

ՀԱՅԵՐ Ի ՌՈՒՄՆԱԿԱ

ԲԵՐՈՒՄՆԱԿԱՆ յուլիս 1/13ին ժողովրդի գաւառի մը գրած է մեզ հետեւեալները.

«Տեղւոյս ազգային գործերը ցաւալի վիճակի մը մէջ կը գտնուին այժմ։ Այստեղի գաղթականութեան քահանային իր ինչ ինչ տնկանուն վարժանց համար ազգայնոց մէջ դժգոհութիւն պատճառած լինելով, Թագական Խորհրդի կողմէն մի յորդորակը կընդունին. բայց ինք փոխանակ ուղղուելու, ռուսներէն կառավարութեան կը դիմէ և յորդորակը իմաստը խեղաթելելով, անոր միջամտութիւնը կը հրաւիրէ. ազգային-եկեղեցական ներքին խնդրի մը մէջ. միւս կողմէ ալ ժողովրդին մէջ պատակաւոր յառաջ երեւելու կը ջանայ, ինչպէս անհրաժեշտ ըլլալով։ Քաղաքիս կառավարիչը լսելէ յետոյ խնդրի ներքեւ գրաւուող Թագական Խորհրդին բացատրութիւնները, քահանային բողոքը անտեղի կը գտնէ և ալ չուզեր միջամտել խնդրին։ Քահանայի այս ընթացքին վրայ Թագ. Խորհուրդը վրշտացած, Պատրիարքարանի կողմէն քննիչ մի կը խնդրէ և Գեր. Երէցեան, Ռուսներէն Այցելու Հովիւը, փութով աստ կը զրկուի։ Գեր. Քննիչը մի շաբաթի չափ աստ կենալով ամեն ջանքը առ քահանային կարգի բերելու, սակայն ի զուր. թէեւ նոր Թագ. Խորհուրդ մ'ալ ընտրել տալու ձեռնարկեց որպէս զի երկու կուսակցութիւնէն ալ անձինք գտնուին նոր ժողովին մէջ, բայց քահանայն դժգոհ լինելով ազատապէս և օրինական միջոցներով կատարուած այս քուէարկութեան արդիւնքէն ալ, կը մերժէ հնազանդի օրինաց և իր արարեանքներ չեն ուզեր հաշտութեան մը գալ հակառակ Գեր. Երէցեանի թախանձանքին, ալ կը փութան արուեստական միջոցներով ամբոխին մէջ հանրազգիները պտրցունել, քահանայն պաշտօնի մէջ պահել տալու համար։

«Գեր. Երէցեան արդէն իր տեղեկալիքն զրկած է Պատրիարքարան և անհամբեր կըրպատուի որ Պատրիարքարանը Գեր. Քննիչի տեղեկալիքը լսելէ յետոյ կտրուի կերպով շարժի։

«Տեղւոյս Ազգային վարժարանի ուսուցիչն ալ որ քահանային և իրայն

նոց դժգոհութեան պատրուակ մ'էր, ինքնին հրաժարեցաւ որպէս զի զիջում մ'ըրած լինի, հաշտութիւն առաջ բերելու համար. ուստի փափաքելի է որ քահանայն այ վերջապէս յիշելով իւր նուիրական պարտաւորութիւն, ի սէր իւր հօտին խաղաղութեան ինքնին հրաժարի և մեկնէ տեղէն, որպէս զի փոքր և աղար հայ գաղթականութիւնն ալ աւելի եւս չվրդովուի և աղետալի վտանգի մը չենթարկուի, ինչպէս եղած են ուրիշ շատ գաղթականութիւններ ալ որոց մեծ մասին մէջ այս տեսակ քահանայական, անբացատրական խնդիրներ մեծ կորուստներ պատճառած են։»

ՀԱՅԵՐ Ի ԶԻՆԱՍՏԱՆ

Հնդկա-Չինի Հօնգ-Կօնգ քաղաքին մէջ հաստատուած և իւր ճարտարմտութեան շնորհով մեծ հարստութիւն գիլելով այնտեղ հռչակաւոր եղած է մեր ազգայիններէ Մեծ. Պր. Պողոս Խաչիկ Աստուածատուրեանը։

Երբեք դժբաղդապէս այն կողմերն ինքնուր թշուառացող Հայերին միութեան օգնութիւններ ալ կանէ իր ազգի կրթական և եկեղեցական պետքերին։ Կ. Պոլսի Պատրիարքարանը տեղեկութիւններ ստանալով այս մեծանուն Հայի բարեգործութիւնների մասին, շնորհակալութեան և օրհնութեան մի կտնդալ զրկեր է անոր, մաղթելով որ միշտ միեւնոյն հայ ոգւով և սրտով մնայ և չմոռնայ երբեք հայ ազգի և եկեղեցու կացութիւնը որ կը կարօտի իր հարազատ գաւառների աջակցութեան։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Սերպիան կը գրեն թէ Միլան թագաւորահայրը իւր որդու հետ Նիշ երթալուն առթով, յուլիս 10/22ին մի ճաշկերոյթ տրուեցաւ պալատին մէջ ուր Միլան թագաւորահայրը և նախարարները սեղանակից գտնուեցան։ Այդտեղ շատ կարեւոր խնդիրների վրայ խօսակցութիւն եղաւ և վիճարանութեան արդիւնքը երկու կողմին համար ալ գոհացուցիչ եղած է։ Միլան թագաւորահայրը Պէրլաուէն մեկնելէ յառաջ, երգուելով խոստացած է նախարարներին որ Նիշի մէջ ոչ քաղաքական և ոչ ալ զինուորական ոչ մի ձեռնարկ անէ։

— Յիւրքիայի և Սերպիայի մէջ յարաբերութիւնները շատ ձգտուած դրութեան մէջ են։ Բ. Գուռը չուզեր գոհացում տալ Բիւթինի սերպ հիւպատոսի սպանուելուն համար սերպ կառավարութեան պահանջներին։ Զորավար Կուրիչ մտադրէ է մի նոր ծանուցագիր զրկել Բ. Գրան, սպանուելով խղիւղ դիւանագիտական յարաբերութիւնները եթէ Բ. Գուռը պնդէ պահանջուած գոհացումը չտալու համար։

— Վիլնիւ կայսրը Պետերբուրգ պիտի հասնի հաւանօրէն օգոստոս 5/17ին, Լըվի (Լիւվի) ծովափորին վրայ ուսական Էսթօնիա նահանգի գլխաւոր քաղաքն է) ճանապարհով ուր զոգէնուէն կընէ օգոստ. 16ի երեկոյն։

— Պուլիպիայի Ֆէրաինան Իշխանի վիշնա զաւուն կըստաւ գնդապետ Մուլթուրօֆ, Պուլիպիայի պատերազմական նախարարը, որ անոր հետ յուլիս 30ին ճանապարհ պիտի ելնէ Վիշնաւէն Սո-

ֆիա երթալու համար։ Պր. Մուլթուրօֆ մի քանի անգամ տեսակցեր է Գալուքի կոմսին հետ և կըսուի թէ աւստրիական կառավարութիւնն կը քաջալերէ Պուլիպիայի անկախութիւնն հրատարակելու, Իշխան Ֆէրաինանոր Պուլիպիայի թագաւոր անելով։

— Հարաւային Ճափնիկայի Արժանթինի Հանրապետութեան մայրաքաղաքէն, Պուէնոս-Այրէսէն եկած հեռագիրներն կիմացունեն որ ժողովուրդը ապստամբել է տապալելու համար այժմեան կառավարութիւնը։ Երկու կուսակցութիւններն մէջ կոխները կը շարունակուին։ Շատեր կան մեռած։

— Սոֆիան կը հեռագրեն յուլիս 27ին որ ամեն արգելքներէ հակառակ, վերջապէս Սուլթանը իրատե արած է Մակեդոնիայի պուլիպի եպիսկոպոսների պիւրքները տրուելուն։ Պուլիպիներն այս կերպով մի նոր յաղթանակ եւս տարած եղան։

— Պարսի (Ռուսիա) մէջ և շրջակայներն 70 մարդ քուէարէ մեռած լինելն կիմացունէ Օտէսան յուլիս 26ին տըրուած մի հեռագիր։

ԽՐԵԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴ

Արմենիայի 2 տարեշրջանի վերջին թիւն է որ այսօր կը հրատարակուի։ Որովհետեւ Արմենիան կը տալու այնչափ թերթ սրչափ բաժնորդ կուսենայ և որովհետեւ մեր բաժնորդներէ մէկ մեծ մաս կայ որ տոկաւին ոչինչ չեն յայտնած մեզ իրենց բաժնորդագրութեան շարունակութեանը մասին, կը հարկադրուին խնդրել իրենցմէ որ փութան բաժնորդագրին զրկելով վերանորոգել իրենց բաժնորդագրութիւն եթէ չեն ուզեր որ ընդհատուի իրենց լրագրի զրկուելը։

Բաժնորդագրին զրկուելու ամենէն դիւրին կերպն է յանձնել փոստին որ կը բերէ այստեղ կը վճարէ Արմենիայի խմբագիր-տնօրէնին, անոր ստորագրութիւն ստանալով։

Ինչպէս ուրիշ տարիներ, նոյնպէս այս տարի ալ մի քանի շաբաթ գաւառ անել հարկ եղած է նոր տարեշրջանի սկիզբն, որ վերջապէս իմանաք մեր նոր բաժնորդներն թիւն, ըստ այնմ կարգադրութիւններ անելու համար։ Ուստի 2 տարեշրջանի թիւը պիտի հրատարակուի օգոստոս (8) 20ի չորեքշաբթի օրը։ Անոնք որ կը փափաքին Արմենիայի 2 տարեշրջանի բաժնորդ գրուիլ, կը խնդրեն որ մինչեւ այդ ժամանակ բաժնորդագրին մեզ զրկելով իմացուցած լինին սրտի հետեւ անկարող կը լինին քայնահետեւ գոհացունել իրենց փափագ, գուցէ չլինալով զրկել նոր տարեշրջանի ըսկզբնական թիւերն, ինչպէս որ շատ անգամ պատահած է ուշացուցներին համար։

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՐԵԱԳՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՐԳԱԿԱՆ

Le Gérant : FÉLIX ENFFANTIN.

ՄԱՐՍԵՅԻ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթոգալիանի

Marseille. — Imprimerie du Midi, M. SCHICKLER rue Vacon 50.